

การเล่าเรื่องผ่านพระราชนิพนธ์เพื่อนบ้านเอเชียใต้ตาม“พระสไตล์” เพื่อการสื่อสารปรัชญาสันติวิธี

Storytelling through His Majesty’s writing Style of “South Asian Neighbors” for Communicating the Philosophy of Peaceful

วรรณิ งามขจรกุลกิจ* นั้บทอง ทองใบ**

Wanee Ngamcachonkulkid* Nubthong Thongbai**

อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยศรีปทุม* อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยศรีปทุม**

Lecturer at Sripatum University* Lecturer at Sripatum University**

Email:wanee.ng@spu.ac.th* nubthong.th@spu.ac.th**

Received June 13, 2024 Revise July 8, 2024 Accepted July 10, 2024

บทคัดย่อ

การศึกษาพระราชนิพนธ์และการเรียนรู้สิ่งที่มีคุณค่าในพระราชนิพนธ์สารคดีท่องเที่ยวโลกกว้าง ของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร มหาวชิราลงกรณวรราชภักดี สิริกิจการิณีพิริยพัฒน์ รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี เป็นการเรียนรู้ “พระสไตล์” มุมมองที่มีต่อเรื่องเล่าต่างๆ และองค์ความรู้ในเรื่องพื้นฐานคิดและการจัดการในแนวทางสันติวิธี ทรงประยุกต์ใช้ความรู้วิชาประวัติศาสตร์อย่างชาญฉลาด และสร้างความลงตัวให้การเรียนการสอนวิชานี้ในแนวใหม่ พัฒนาศักยภาพทางความคิดอ่านให้รู้เท่าและรู้ทัน กลมกลืนกับกระแสปัจจุบันในการพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ในการเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ที่ทรงไปพบเห็นในที่ต่างๆ ทั่วโลกในรูปแบบของหนังสือสารคดีท่องเที่ยวโลกกว้าง และทรงนำแนวทางสันติวิธีมาเป็นส่วนหนึ่งให้กับโลกทหาร เปิดทางให้การถกเถียงและยอมรับในความต่าง ความหลากหลายในทางสังคม ทรงเชิญชวนให้ผู้อ่านหากสงสัย มีคำถามเห็นด้วยไม่เห็นด้วยสามารถคุยกันด้วยหนังสือ รู้จักเป็นมิตรก็ด้วยหนังสือ การสนทนาโต้แย้งกันในหลักวิชาให้สติปัญญาเกิดแตกฉานขึ้น เป็นไปในทางสร้างสรรค์กับคนในชาติ เพื่อนบ้านและสังคมโลก ด้วยการศึกษาหรือพัฒนาหลักวิชาความรู้ให้กับตนเอง และนำไปพัฒนาผู้อื่นหรือสังคมต่อไป มิใช่การอาศัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจเหนือธรรมชาติแต่ประการใด ซึ่งสาระหลักนี้คือ หลักคิดพื้นฐานของมนุษยนิยม และหากมีการนำไปพัฒนาอย่างแท้จริงให้เป็นส่วนหลักใหญ่ของผู้คนในสังคมแล้ว เชื่อว่าสังคมไทยย่อมจะก้าวไปสู่สังคมแห่งความรู้คู่ด้วยปัญญา เช่นเดียวกับสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทั้งหลาย

คำสำคัญ: 1.การเล่าเรื่อง, 2.พระสไตล์, 3.การสื่อสาร, 4.สันติวิธี

Abstract

The study of His Royal Highness Princess Sirindhorn's travel documentaries and learning valuable aspects from them is a way to learn about her perspective on various stories and her knowledge on the subjects based on peaceful thought and management. Her Royal Highness skillfully applies historical knowledge and creates a balance for teaching this subject in a new way, developing potential for critical thinking to be aware and up-to-date, blending with the current trend of developing society into a learning society. In telling the stories of history that she encountered in various places around the world in the form of travel documentaries, she also introduces peaceful approaches to the military world, paving the way for debate and acceptance of differences and diversity in society. She invites readers who have doubts, questions, agreements, or disagreements to discuss them through books. Getting to know each other as friends through books and having constructive academic debates can spark intellectual development for the betterment of people in the nation, neighbors, and the world. By studying or developing knowledge for oneself and using it to develop others or society in the future, not relying on sacred things. What kind of supernatural power? This main content is Basic principles of humanism And if it is truly developed to be the main part of people in society then It is believed that Thai society will inevitably move towards a society of knowledge, rich in wisdom. The same is true for all progressive societies.

Keywords: storytelling, her royal style, communication, peaceful means

บทนำ

การเติบโตของ “พระสไตล์” ในพระราชนิพนธ์สารคดีท่องเที่ยวโลกกว้าง ซึ่งทรงนำเสนอ “ประวัติศาสตร์ทางเลือก” ดังที่สะท้อนในทัศนะจากอินเดีย ก็คงไม่ต่างไปจากชีวิตจริง เพราะต้องมีสภาพแวดล้อมทั้ง “ธรรมชาติ (nature) หรือจากยีนส์ จากกรรมพันธุ์” กับการอบรมเลี้ยงดู (nurture) ซึ่งหมายถึง การอยู่ในวิถีชีวิตอย่างหนึ่ง มีพ่อแม่ ญาติ ครูอาจารย์ อบรมมาดีหรือไม่ดี และการเลือกของตนเอง” เป็นรากฐานสำคัญ

แต่ “การเลือกของตนเอง” หรือการทรงเลือกของพระองค์นี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยอะไรบ้างมีแนวทางมาจากไหน อย่างไร จาก “การอยู่ในวิถีชีวิตอย่างหนึ่ง” และที่มาของตัวความคิดที่กลายเป็นฐานคิดรองรับให้กับ “พระสไตล์” นั้น มีที่มาหรือมาได้อย่างไร จากไหน จึงทำให้พระราชดำริหรือกระบวนทัศน์ของพระองค์ทรงมีลักษณะเด่น คือทรงรู้จริง ทำเป็นและประสบความสำเร็จในแบบฉบับของพระองค์เอง และเน้นแกนกลางบนหลักใหญ่อยู่ที่ “การใช้ประโยชน์จากประวัติศาสตร์ในเชิงสร้างสรรค์ต่อปัจจุบันและอนาคต”

กล่าวอีกทางหนึ่งคือ การที่พระองค์ทรงมีปรัชญาประวัติศาสตร์อยู่ในสำนักคิดนั้น มีความคิดอ่านพื้นฐานอะไรเป็นตัวผลักดัน หรือทรงเริ่มต้นสะสมและพัฒนาความรู้ ความคิดอ่าน ตลอดจนการมีจิตใจที่ตื่นตามต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั้น ทรงได้รับอิทธิพลมาจากไหนกัน จากสภาพแวดล้อมในวังอย่างเดียว (comfort zone) หรือเพราะด้วยพระประสบการณ์จากชีวิตจริงที่อยู่นอกวังนอกวัง คือทรงเจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาท น้อมนำศาสตร์พระราชาแห่ง “รัชกาลที่ 9” อยู่ใน “พระสไตล์” ของความเป็น “ครูประวัติศาสตร์” ตามที่เคยรับรู้กันมาบ้างแล้ว หรือมีอะไรมากกว่านั้นอีก

การจะตอบคำถามเหล่านี้อย่างแน่ชัด คงมิใช่เรื่องง่ายนักแม้แต่กับเจ้าของความคิดคือ พระองค์เองก็ตาม โดยเฉพาะ “การเลือกของตนเอง” ภายใต้ “การอยู่ในวิถีชีวิตอย่างหนึ่ง” นั้น และ ประเด็นเหล่านี้ยังคงไม่มีใครได้คิด ศึกษา เขียนงานออกมาอย่างเป็นระบบสมบูรณ์ ที่ผู้เขียนสามารถ จะนำมาบอกเล่าในที่นี้อย่างสำเร็จรูป หากจำเป็นต้องอาศัยกรอบเรื่องการออกจาก “เขตความ สะดวกสบาย” (comfort zone) เป็นฐานคิดใหญ่ และข้อเท็จจริงผ่านเอกสารประกอบการทรงสอน และพระราชนิพนธ์สารคดีท่องเที่ยวโลกกว้าง รวมทั้งบุคคลล้อมรอบพระองค์เป็นผู้ช่วยในการคลี่คลาย ขยายข้อสงสัยต่างๆ นั้น ในแต่ละประเด็นแต่ละเรื่องอย่างเป็นขั้นตอนเท่าที่มีหลักฐานอ้างอิงได้

หลักฐานหรือร่องรอยของเรื่องนี้มียูบ่างในพระราชนิพนธ์ของพระองค์ แต่มักกระจัด กระจายและปรากฏอยู่ในเกือบทุกเล่มก็ว่าได้ ตัวอย่างเช่น พระองค์ทรงบอกเล่าไว้ส่วนหนึ่ง เมื่อปี 2531 หลังจากเสด็จฯ เยือนอินเดียในช่วงต้นปี 2530 ในพระราชนิพนธ์สารคดีท่องเที่ยว “ทัศนะจาก อินเดีย” ความตอนหนึ่งซึ่งแม้จะสั้นๆ แต่มีความสำคัญและความหมายต่อการทำความเข้าใจด้านการ ก่อตัวและพัฒนาการต่อมาของ “พระสไตล์” อย่างรวมศูนย์ทำนองคล้ายกับ “การเลือกของตนเอง” หรือการเลือกของพระองค์นั้น ทรงมีที่มาอย่างไรจาก “การอบรมเลี้ยงดู” ดังที่ยกมา

“...แวดวงชีวิตของฉันแต่ไหนแต่ไรมา มีอยู่สองประการคือ วงการวิชาการ แวดวงของครูบา อาจารย์ ผู้รู้ในสาขาวิชาต่างๆ ทั้งในสายศิลปวัฒนธรรมและเทคโนโลยี กับอีกวงการคือ เรื่องของการ พัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า งานที่เห็นพ่อแม่ทำมาตลอดตั้งแต่รู้ความคือ การทำให้แผ่นดินและทุก คนในแผ่นดินมีความเจริญรุ่งเรือง เน้นหนักในการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ผู้ที่มีความทุกข์ยาก เราคลุก คลืออยู่กับคนที่ลำบากยากแค้น หาทางบรรเทาความเดือดร้อนของคน...” (สมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2531 หน้า 511)

เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่า ทั้งสองวงการนั้น ซึ่งก็คือ “วงการวิชาการ” และอีกวงการคือ “การพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า” ก็คือปัจจัยทางวัฒนธรรมและ “การอบรมเลี้ยงดู” ที่ได้เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลต่อการพัฒนาความคิดอ่านของพระองค์ในเวลาต่อมา

เพราะทั้ง 2 วงการนั้นต่างก็กลายเป็นรากฐาน เป็นทั้งที่มาและที่ไปในการทรงงานของพระองค์ ในความหมายที่ทรงมีพระประสบการณ์ชีวิตออกจาก comfort zone นั้น และส่วนหนึ่งสะท้อนผ่านการทรงสอน

วิชาประวัติศาสตร์ใน “พระสไตล์” ของพระองค์ ทั้งในชั้นเรียนและการเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ที่ทรงไปพบเห็นในที่ต่างๆ ทั่วโลกมาแล้วในรูปของหนังสือสารคดีท่องเที่ยวโลกกว้าง

ใน “ลัดฟ้า ล่าวิชาหาอาจารย์” (2534) เรื่อง “การเดินทางในป่าเขา” ที่มีทั้งเส้นทางราบ ทางแคบชัน ขึ้นเขาลงห้วย ทรงมีข้อคิดดี และการขึ้นเขาลงห้วยในการอ่านเรื่องนี้ก็เป็นสิ่งจำเป็นหรือเป็น “ไฟต์บังคับ” เพราะหากไม่ผ่านขั้นนี้แล้ว แน่แน่นอนว่าท่านก็คงไม่ถึงยอดเขา คือ “พระสไตล์”

แต่ถ้าท่านไม่ไหวจริงๆ คือรู้สึกเหนื่อยหรืออาจไปไม่ไหวในการเดินทางแบบขึ้นเขาลงห้วยแล้ว การจะไปถึงยอดเขาหรือที่หมายปลายทางก็ยังพอทางอยู่บ้าง เช่น “ขึ้นเขาช้าๆ” ตามข้อเสนอแนะจากพระองค์ เนื่องจากทรงมีพระประสบการณ์ในเรื่องการเดินทางขึ้นเขามากหน่อย ดังเมื่อครั้งเสด็จฯ เยือนอินเดีย ทรงเล่าถึงเรื่องนี้ตอนหนึ่งของการเสด็จฯ “ขึ้นเขาคิซิมกูฏ” ใน “ทัศนะจากอินเดีย”

“เราเดินกันต่อไป ท่านมหายอดพูดขึ้นมาว่าลืมนะสิ ควรจะให้คาถาขึ้นภูเขาไม่เหนื่อย ฉันว่าตอนนี้ก็ยังไม่เหนื่อยเลย แต่ท่านจะให้คาถาฉันก็เอา ท่านบอกว่า สีน ปพพตมารุพห แปลว่า ขึ้นเขาต้องขึ้นช้าๆ เราถามว่ามาจากคัมภีร์ไหน ท่านบอกว่าไม่ทราบเหมือนกัน ได้แต่อ่านที่เขาบอกมาอีกต่อ ทั้งหมดมีดังนี้

สิน ราโค	รักช้าๆ
สิน สิปปิ	เรียนศิลปะช้าๆ
สิน ธมโม	เรียนธรรมะช้าๆ
สิน ปพพตมารุพห	ขึ้นเขาช้าๆ

หมายความว่าทำกิจ 4 ประการนี้จะรับแรงไม่ได้ จะต้องค่อยเป็นค่อยไป”

เรื่องอื่นๆ ก็คงไม่ต่างกัน และใช้ในกรณีของการอ่านพระราชนิพนธ์ท่องเที่ยวโลกกว้างเอเชียใต้ได้

การสื่อสารพระราชปรัชญาประวัติศาสตร์ทางเลือก ผ่านพระราชนิพนธ์สารคดีท่องเที่ยวโลกกว้างเพื่อนบ้านเอเชียใต้

เพื่อนบ้านเอเชียใต้ : ที่มาของปรัชญาชีวิตและการศึกษา

“ขึ้นเขาช้าๆ” หรือ “จะต้องค่อยเป็นค่อยไป” นี้ น่าจะเหมาะกับการทำความเข้าใจเข้าถึงทางปรัชญาและปรัชญาประวัติศาสตร์ เพราะเป็นเรื่องยากพอๆ กันกับการเรียนศิลปะหรือธรรมะ และคงไม่ยกเว้นความรักด้วย แม้บางท่านอาจ “เจอปุ๊บรักปั๊บ” ก็โชคดีไป ท่านองคัลยาอาศัยวิธีนี้ “กระเช้าลอยฟ้าขึ้นดอยสุเทพ” และเมื่อไหววัดพระธาตุดอยสุเทพแล้ว ค่อยๆ เดินลงก็ได้ เพราะยังไถ่ในระหว่างทางเดินนั้น ไม่ว่าจะขึ้นหรือลงเขา ท่านย่อมสัมผัสกับธรรมชาติไม่มากนักน้อย และในธรรมชาตินั้นย่อมรวมถึงปรัชญาด้วยเช่นกัน เนื่องจากปรัชญามีอยู่ทุกหนทุกแห่งและไม่ยกเว้นผู้ใด

แม้ว่าพระองค์ทรงไม่เข้าใจหรือไม่ชอบวิชาปรัชญา อาจเพราะทรงไม่โปรด ไม่ชอบ และทรงต้องมีพระทิวเตอร์อะไรทำนองนั้น ซึ่งเรื่องนี้พระองค์ทรงบันทึกไว้ใน หนังสือบันทึกเรื่องการปกครองของไทย สมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2540) ว่า “เมื่อมีอะไรไม่เข้าใจ

เช่น วิชาปรัชญา ก็บ่นไปตามภาษาเด็กกว่ายาก สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงมีพระราชเสาวนีย์ให้
เชิญศาสตราจารย์ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช มาสอน...”

แต่พระองค์ทรงทำความเข้าใจเรื่องยากนี้ในแบบ “ขึ้นเขาช้าๆ” หรือ “จะต้องค่อยเป็นค่อยไป” และ
ทรงมีปรัชญาที่มีระบบและครบทั้งกระบวนการของการเรียนการสอน หรือการถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่าต่างๆ ทาง
สารคดีท่องเที่ยวโลกกว้าง ในแบบ “ประวัติศาสตร์โลกฉบับไม่เป็นทางการ”

สรุปในเบื้องต้นได้ว่า โดยพื้นฐานแล้วพระองค์ทรงมีฐานคิดในการมองมนุษย์ สังคมและโลก ไปใน
แนวคิดทางแบบมนุษยนิยม เนื่องจากหลักคิดของพระองค์ตั้งอยู่บนความเชื่อในศักดิ์ศรีและศักยภาพของ
มนุษย์ และเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ในการใช้เหตุผล ในการค้นคว้าหาความรู้หรือความจริงโดยตัวมนุษย์
เอง ด้วยการศึกษาและการทำงานอย่างจริงจัง ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างชีวิตและสังคมที่ดีของมนุษย์

ดังจะเห็นได้ว่า การทรงงานของพระองค์มีพื้นฐานของแนวคิดมนุษยนิยมตามที่ว่านั้น ก็คือทรงเชื่อมั่น
ในศักยภาพของตนเอง ในการแสวงหาความรู้และพัฒนาตนเองและสังคมให้ดีขึ้นโดยไม่พึ่งพาอำนาจเหนือ
ธรรมชาติ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ หากแต่ด้วยการศึกษา การใช้หลักวิชาความรู้จากการเรียนรู้และปฏิบัติอย่าง
จริงจัง ดังเช่นที่สะท้อนออกมาทางกิจกรรมหรือโครงการด้านการศึกษาตามพระราชดำริต่างๆ จำนวนมากและ
หลากหลายในหนังสือ “เจ้าฟ้านักการศึกษา” (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2534)

เรื่องการให้ความสำคัญกับการศึกษาของพระองค์นี้ ถือเป็นส่วนหนึ่งของ “การอบรมเลี้ยงดู”
เนื่องจากเป็นความใฝ่ฝันที่พระองค์ทรงประทับใจมาตั้งแต่สมัยเด็กๆ และทรงต้องการมีส่วนร่วมสำคัญในด้านนี้
เพื่อพัฒนาคนและชาติให้ก้าวหน้า ดังความประทับใจและใฝ่ฝันนี้พระองค์ทรงเล่าส่วนหนึ่งไว้ใน “มณีพลอย
ร้อยแสง” (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2534) ความตอนหนึ่งว่า “...ข้าพเจ้าเห็นมา
ตั้งแต่เด็กว่า เรื่องพัฒนาการศึกษา การแพร่ความรู้นี้เป็นเรื่องสำคัญมาก ชาติจะได้ก้าวหน้าและคนที่แพร่
ความรู้ก็ได้บุญด้วย เป็นงานที่เรียกว่า ใฝ่ฝันอยากจะทำทีเดียว”

การให้ความสำคัญกับการศึกษานี้ ส่วนหนึ่งสะท้อนจากพระองค์เองก่อน คือการที่พระองค์ทรง
คิดที่จะพัฒนาศักยภาพของพระองค์เองก่อน ด้วยการศึกษาแสวงหาความรู้ในระดับสูงขึ้นไปจนถึงชั้น
มหาวิทยาลัย เพื่อให้มีความรู้ตามหลักวิชา หรือเพื่อการให้ความสำคัญกับการมีและใช้เหตุผลของมนุษย์ใน
ความรู้แขนงต่างๆ อย่างดี คือมีหลักความรู้อย่างแตกฉานและชำนาญการ

ทั้งนี้เพื่อที่พระองค์จะนำศักยภาพของพระองค์ที่ได้รับการพัฒนาหรือมีศักยภาพตามหลักวิชาความรู้
นั้นแล้ว ไปสู่การทรงสอนสั่ง อบรมฝึกฝน หรือใช้ในการพัฒนาขีดความสามารถหรือศักยภาพของผู้อื่นต่อไป
ด้วยการศึกษาหรือหลักความรู้เช่นเดียวกันกับที่พระองค์ทรงผ่านมาแล้ว และเป็นเหตุผลเดียวกับที่ทำให้
พระองค์ทรงเลือกเรียนที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และต่อมาทรงเลือกที่จะเป็นครู ทรงเป็นครูอาจารย์ หรือ
“ทุลกระหม่อมอาจารย์” ณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

เพราะด้วยพระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นหลักใหญ่ของการพัฒนามนุษย์ หรือการ
แสวงหาความรู้ตามหลักวิชาการอย่างต่อเนื่องและมั่นคง ทั้งในการพัฒนาศักยภาพของพระองค์เองและผู้อื่น

เป็นพื้นฐานที่ชัดเจน โดยทรงสะท้อนผ่านการพัฒนาของพระองค์เองและทรงนำไปพัฒนาผู้อื่นทั้งนักเรียน อาจารย์ ข้าราชการและประชาชนทั่วไป ซึ่งสิ่งนี้เป็นที่รับรู้กันดีหรือเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เราสามารถพบเห็นได้ด้วยตนเอง โดยเฉพาะผู้คนที่อยู่ ณ เขาชะโงก

เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า พระองค์ทรงมีหลักคิดในการใช้การศึกษาเป็นปัจจัยหลักในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิดของประชาชน และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนและสังคม ทั้งผู้คนพื้นราบและชาวเขา เช่น โครงการพระราชดำริต่างๆ ในความดูแลและการดำเนินการของตำรวจชายแดน ดังพระราชดำริใจความหนึ่งในบทพระราชนิพนธ์บทนำใน “สามปีโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ” ความตอนหนึ่งว่า “...วิธีการสร้างคนให้ดีที่สุดคือ การให้การศึกษา...”

ที่มาของหลักคิดนี้ ด้านหนึ่งคงเพราะพระองค์ทรงได้รับการศึกษา ทรงได้รับมาจากผู้คนในวงวิชาการจากบรรดาหมื่นผู้รู้ ครู-กูรู ในสาขาต่างๆ มิใช่เฉพาะด้านประวัติศาสตร์เท่านั้น ดังเช่นที่ทรงสะท้อนถึงความสนพระทัยนักคิด นักการศึกษาต่างๆ ไม่น้อย ที่ทรงเล่าไว้ในพระราชนิพนธ์สารคดีท่องเที่ยวโลกกว้าง ซึ่งก็คือ “ประวัติศาสตร์โลกฉบับไม่เป็นทางการ” หรือ “ประวัติศาสตร์ทางเลือก”

ตัวอย่างเช่น เมื่อครั้งเสด็จฯ เยือนอินเดีย พระองค์ทรงบันทึกถึงนักคิด นักการศึกษาท่านหนึ่งของอินเดีย คือท่านรพินทรนาถ ฐากูร ความตอนหนึ่งใน “ทัศนะจากอินเดีย” (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2531) ไว้ว่า

“ท่านรพินทรนาถ ฐากูร เป็นนักปราชญ์อินเดียผู้มีความรู้ ความสามารถรอบด้าน เป็นทั้งผู้ต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดีย ผลงานทางวรรณคดี ศิลปกรรม และดนตรีของท่านเป็นที่รู้จักทั่วโลก ผลงานวรรณคดีเด่นถึงได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณคดี

ฉันสนใจงานด้านการศึกษาของท่านเป็นพิเศษ แม้ว่าจะได้ศึกษาชีวิตและผลงานของท่านไม่มากนัก แต่ก็พอเข้าใจว่าชีวิตและงานของท่านแสดงให้เห็นได้ว่า การศึกษาสามารถก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลและสังคมได้มาก

ท่านเป็นผู้เสนอแนวใหม่ในการให้การศึกษา โดยตั้งสถานศึกษาในรูปแบบที่เด็กผู้เรียนจะมีความสุข มีชีวิตชีวา มีเสรีภาพในความคิด ครู นักเรียนอยู่ร่วมกันเหมือนอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ยึดมั่นในศาสนา ใช้ชีวิตกลมกลืนกับธรรมชาติ...”

แม้ว่ายังไม่มีผู้ใดศึกษา ให้คำตอบที่ชัดเจนได้ว่า อิทธิพลทางด้านการศึกษาของท่านรพินทรนาถ ฐากูร มีผลต่อความคิดอ่านทางปรัชญาการศึกษาของพระองค์อย่างไร มากน้อยเพียงใด แต่คงจะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่อง “การศึกษาสามารถก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลและสังคมได้มาก” และ “แนวใหม่ในการให้การศึกษา...ในรูปแบบที่เด็กผู้เรียนจะมีความสุข มีชีวิตชีวา มีเสรีภาพในความคิด” รวมถึง “ยึดมั่นในศาสนา ใช้ชีวิตกลมกลืนกับธรรมชาติ” นี้มีอยู่ในหัวใจของ “พระสไตล” ในการทรงสอนและบริหารการศึกษาของทูลกระหม่อมอาจารย์ตลอดมา

โดยเฉพาะการทรงสอนวิชาประวัติศาสตร์ทั้งในชั้นเรียน และนอกห้องในแบบเล่าเรื่องผ่านการทัศนศึกษา การท่องเที่ยว ศึกษาดูงาน หรือการได้ไปเห็นของจริงในที่ต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนผู้อ่านมีจินตนาการ มีข้อคิด คติวิเคราะห์เป็น จากสิ่งที่ได้พบเห็นของจริงทั้งภายในและต่างประเทศ และนำข้อคิด ข้อตระหนักเชิงสร้างสรรค์จากสถานที่จริง จากเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ของสถานที่ต่างๆ นั้นไปใช้ในการพัฒนาตนเองและผู้อื่นต่อไป โดยเฉพาะแนวทางสร้างสันติวิธี

เพื่อนบ้านเอเชียใต้ : รากฐานของแนวทางสันติวิธี

ดังที่เคยกล่าวมาแล้วว่า ในพระราชนิพนธ์ท่องเที่ยวโลกกว้าง มีข้อคิดทั้งเรื่องใหญ่ เรื่องธรรมดาและในบรรดา “เรื่องเล็กๆ” ที่ทรงคิดลอยๆ ในจินตนาการนี้ ซึ่งในส่วนหลังนี้ขอยกตัวอย่าง เรื่อง มีดหมอใน “คันทาไส” (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2532 หน้า 89) เรื่องนี้พระองค์ทรงกล่าวสนทนากับ “ผีหัวจุก” หรือก็คือความคิดในตัวตนของพระองค์ “ความคิด เมื่อคนหยุดนิ่งไตร่ตรองจิตใจไม่วอกแวก ความคิดจะเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่และทุกเวลา” และทรงเอ่ยถึงการสนทนากับ “ผีหัวจุก” ไว้ตอนหนึ่งว่า “สมัยนี้จักคิดว่าหมดสมัยที่จะปราบกันด้วยการประหารประหารแล้วละ ใช้สันติวิธีพูดกันดีกว่า”

ประเด็นที่น่าสนใจ เพราะในช่วงที่พระองค์ทรงบันทึกความคิดอ่านไว้ใน “คันทาไส” คือเมื่อปี 2532 ในการเสด็จฯ เยือนประเทศนอร์เวย์นั้น ในปีเดียวกันนี้เรื่องสันติวิธียังไม่เป็นที่แพร่หลายและผู้คนในสังคมไทยยังไม่รู้จักนักสันติวิธีที่มีชื่อเสียงอย่าง ศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และแนวทางสันติวิธียังมีใช้กระแสหลัก ที่กลายเป็นนโยบายสำคัญของรัฐในระยะหลังอีกเกือบ 10-20 ปีต่อมา

พระองค์ทรงนำแนวทางสันติวิธีมาเป็นส่วนหนึ่งให้กับโลกทหาร เพื่อเปิดทางให้กับการถกเถียงและยอมรับในความต่าง ความหลากหลายในทางสังคม และหากผู้มาใหม่อ่านแล้วคิด แล้วจะได้จะเถียง จะแย้งเสริม ก็ยังมีข้อดีและจุดแข็งอยู่ดีเช่นกัน ในแง่ที่ว่า ข้อเสนอนี้จะทนต่อการท้าทายต่างๆ จากผู้อ่านได้หรือไม่อย่างไร

เพราะพระองค์ทรงเชิญชวนให้ผู้อ่าน หากสงสัย มีคำถามเห็นด้วย ไม่เห็นด้วย สามารถคุยกันด้วยหนังสือ “ถ้ามีผู้วิจารณ์ สนับสนุนหรือคัดค้าน ข้อใดก็ตาม ข้าพเจ้าจะยินดีเป็นอย่างยิ่ง ถือว่าเราคุยกันด้วยหนังสือ รู้จักเป็นมิตรก็ด้วยหนังสือ การสนทนาโต้แย้งกันในหลักวิชา จะเป็นเหตุให้สติปัญญาเกิดแตกฉานขึ้น” ดังเช่นใน “ทัศนะจากอินเดีย” (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2531) ทั้งหมดนี้ยังทำให้ชวนคิดติดตามและโต้แย้งได้ เพราะอ่านแล้วเข้าใจง่าย รู้สึกสบายใจที่จะอ่าน จะโต้เถียงกันได้แบบฉันทมิตร

อย่างไรก็ดี ไม่ว่าในกรณีใดก็ตาม ย่อมเป็นนิมิตหมายที่ดีต่อการเรียนรู้สิ่งที่มีคุณค่าในพระราชนิพนธ์สารคดีท่องเที่ยวโลกกว้าง เพราะการเรียนรู้ “พระสไตล” นอกห้องเรียนจากหลายช่องทางและหลากหลายมุมมองที่มีต่อเรื่องเล่าต่างๆ เหล่านี้ จะช่วยทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างมหาศาล ทั้งต่อตัวผู้เขียน ผู้อ่านและองค์ความรู้ในเรื่องนี้ เพราะเราทั้งหลายล้วนต่างเป็นมิตรที่ “คิดต่าง” หรือ “ขัดกันฉันทมิตร” กันได้ และเป็นไปในทางสร้างสรรค์ คือมีความขัดแย้งบนฐานคิดและการจัดการในแนวทางสันติวิธี

ในพระราชนิพนธ์สารคดีท่องเที่ยวโลกกว้างก็มีเรื่องดังกล่าวนี้อยู่ไม่น้อย ดังอีกตัวอย่างในพระราชนิพนธ์ของพระองค์ ซึ่งจะเกี่ยวโยงกับ “สันติวิธี” และการพัฒนาความคิดอ่านของผู้เรียนผู้อ่านใน “พระสไตล์” ของพระองค์ในชั้นเรียนของนักเรียนนายร้อย และถือเป็น “หัวใจ” ของพระองค์ที่ทรงทิ้งท้ายไว้ให้คิดกันต่อไป ขอยกเรื่อง ประโยชน์ของการท่องเที่ยวหรือการเปิดโลกกว้างใน “ทัศนะจากอินเดีย” จากพระประสบการณ์ของพระองค์โดยตรง ใจความตอนหนึ่งว่า

“การได้ท่องเที่ยวไปในโลกกว้างมีผลดีเสมอ เป็นการฝึกคนเราให้มีทัศนะกว้างไกล บางครั้งเราจะหมกมุ่นอยู่กับความคิดแคบๆ และปัญหาของตนเอง การมองโลกในภาพรวม จะเห็นว่าผู้อื่นมีปฏิกิริยาต่อสถานการณ์ชีวิตของเขาอย่างไร

เห็นอย่างนี้แล้ว จะลดอคติในการตัดสินใจของเรา การยอมรับในวิถีชีวิตและความคิดของ ผู้อื่นมากขึ้น จะทำให้มีเสรีภาพในหัวใจของเรา ไม่ผูกมัดยึดอยู่กับสิ่งใดเกินไป” (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2531)

คงปฏิเสธไม่ได้ว่า การได้ไปเห็นโลกกว้างทั้งในและต่างประเทศนั้น ย่อมมีประโยชน์ต่อการพัฒนาความคิดอ่านของผู้คนได้มาก ไม่ว่าจะเป็นระดับผู้นำ ประชาชนก็ตาม เพราะการได้ไปเห็นโลกอื่น สิ่งอื่นที่ต่างไปจากเรานั้น ย่อม “จะลดอคติในการตัดสินใจของเรา การยอมรับในวิถีชีวิตและความคิดของผู้อื่นมากขึ้น จะทำให้มีเสรีภาพในหัวใจของเรา ไม่ผูกมัดยึดอยู่กับสิ่งใดเกินไป” คือรู้จัก “ปล่อยวาง” ใจกว้าง และมีจินตนาการสร้างสรรค์เช่นเดียวกับ “นักรบสันติวิธี” และ “พระสไตล์”

สิ่งต่างๆ ที่ “พระสไตล์” นำเสนอมานี้ เช่น การลดอคติในการตัดสินใจของเรา และการยอมรับในวิถีชีวิตและความคิดของผู้อื่นมากขึ้นนั้น ก็คือพื้นฐานสำคัญของแนวทางสันติวิธี หรือ “นักรบสันติวิธี” ในความหมายกว้างของพระองค์ และสร้างรากฐานให้กับความคิดอ่านของผู้คนไปในทางสร้างสรรค์ คือมีใจกว้าง ยอมรับความต่าง และรู้จักให้อภัย ซึ่งล้วนเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับทุกคนไม่ยกเว้นนักเรียนนายร้อยหรือ “ทหารอาชีพ”

จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้พระองค์ทรงเห็นว่า การทัศนศึกษามีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนและพัฒนาความคิดอ่านกับผู้เรียน และยังเป็นเหตุผลเดียวกับที่ผู้เขียนต้องการบอกว่า ท่านไม่ควรพลาดในการหาโอกาสอ่านพระราชนิพนธ์สารคดีท่องเที่ยวโลกกว้าง เพราะนอกจากจะได้ความรู้ สนุกและเปิดโลกกว้างแล้ว ยังจะเข้าใจเข้าถึงจิตวิญญาณของ “นักรบสันติวิธี”

ดังนั้นบันทึกในคลังสารคดีท่องเที่ยวโลกกว้างนี้ จึงมีคุณค่า เพราะเป็นเรื่องเล่าสังสมและ สร้างสมความรู้ คุณค่า และข้อเท็จจริง ตลอดจนสะท้อนภูมิปัญญา ปัญหาในแง่มุมของความเป็นจริงด้วย และจะสะท้อนผ่านเรื่องเล่าและบทเรียนแห่งมนุษยชาติอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือเป็น “ประวัติศาสตร์ทางเลือก” ที่ควรค่าแก่การศึกษา และจึงเป็นหน้าที่ของเราที่จำเป็นต้องเข้าใจตัวเราเอง และมนุษยชาติในทุกๆ สถานการณ์ เพื่อความเบิกบานใจที่ดี เพื่อนำมาคิดต่อหรือศึกษาตัวเราเอง หรือเพื่อการได้คิดเกี่ยวกับตัวเองให้แตกต่างออกไปก็ดี

ทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจจากประวัติศาสตร์ใน “พระสไตล์” ที่มาจากการทรงประยุกต์ใช้ความรู้วิชาประวัติศาสตร์อย่างชาญฉลาด และสร้างความลงตัวให้กับการเรียนการสอนวิชานี้ใน แนวใหม่ ทำนองคล้ายรูปแบบการให้การศึกษาในอุดมคติของท่านรพินทรนาถ ติงกอร์ คือผู้เรียนมีความสุข มีชีวิตชีวา มีเสรีภาพในความคิด แต่ปรัชญาการศึกษาของทูลกระหม่อมอาจารย์ทรงมีเอกลักษณ์หรือ “พระสไตล์” ในแบบฉบับของพระองค์ นั่นคือ การเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพทางความคิดอ่านของผู้คนให้รู้เท่าและรู้ทัน จนถึงขั้นสังเคราะห์ วิเคราะห์ วิพากษ์ และคิดเองเป็น และยัง เข้ากันได้ดีอย่างกลมกลืนกับกระแสปัจจุบันในการพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ให้เป็น สังคมที่รู้เท่าทันโลกและรู้เท่าทันตนเอง ซึ่งมาจากความชาญฉลาดในการประยุกต์ใช้ความรู้ วิชาประวัติศาสตร์ไปในทางสร้างสรรค์กับคนในชาติ เพื่อบ้านและสังคมโลก

บทสรุป

อย่างไรก็ดีกว่าที่จะได้รับพื้นฐานความรู้ที่แข็งแกร่งนี้ พระองค์ทรงต้องผ่านการศึกษาและ อบรมสอนสั่งจากชีวิตจริงมาอย่างดี เปรียบทำนองคล้ายกระบวนการในการทำมีดดาบที่ดีมีคุณภาพ ดังส่วนหนึ่งที่ทูลกระหม่อมอาจารย์ทรงยกสุภาษิตของรัชกาลที่ 9 พระราชทานแก่ประชาชนในวันขึ้นปีใหม่ ในพระราชนิพนธ์ “ลัดฟ้า ล่าวิชาหาอาจารย์” (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2543) ความว่า

“โลหการแต่เก่าก่อน นำแร่มาหลอมหลอมเป็นแท่ง
 ศัสดการผู้ฉลาดเผาและตีแท่งเหล็กให้เป็นดาบ
 แล้วขัดเกลาฝนลับให้คมกล้าเป็นอาวุธน่าเกรงขาม
 สร้างฝักอันประณีตสง่าประดิดประดอยเพื่อรักษาไว้
 เช่นเดียวกับบุคคลผู้แคล่วคล่องต้อง
 ตั้งจิต
 เพียร อดทน
 ฝึกฝนให้มีปัญญาเฉียบแหลม
 และมีสติระมัดระวัง มิให้เกิดภัยแก่ตนเองและผู้อื่น”

นอกจากนี้ หลักการทรงงานของพระองค์ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียนการสอนหรือการพัฒนาอื่นๆ นั้น พระองค์ทรงไม่เคยลืมหือละทิ้งความเป็นมนุษย์เสมอ เพราะทรงถือว่า คนคือทรัพยากรที่สำคัญที่สุด และสามารถผลักดันให้คนมีคุณภาพด้วยการศึกษา ซึ่งจะเป็นรากฐานพัฒนาสังคมและประเทศต่อไปได้

การให้การศึกษากับผู้คนก็เช่นกัน ตามคิดหลักของมนุษยนิยมนั้น มนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้โดยไม่ถูกครอบงำจากผู้อื่น ด้วยการศึกษาหรือการแสวงหาความรู้ตามหลักวิชา คือมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองโดยอาศัยเหตุผลและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ไม่ต้องอาศัยอำนาจเหนือธรรมชาติใดๆ

เรื่อง “ไม่ต้องอาศัยอำนาจเหนือธรรมชาติใดๆ” นี้ พระองค์ทรงสะท้อนพระราชดำริอยู่บ่อยครั้ง และเรื่องเล่าจากต่างแดนที่พระองค์เสด็จฯ เยือนประเทศต่างๆ เช่นใน “ทัศนะจากอินเดีย” มีตัวอย่างของ

พระราชดำรินี้ในเรื่องนี้อยู่มาก เพราะมีเรื่องความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่น้อยและชวนโต้แย้งในเชิงเหตุผลได้ตลอดเวลา ดังส่วนหนึ่งที่พระองค์ทรงแสดงความคิดเห็นส่วนพระองค์ต่อเรื่องนี้ไว้เรื่องหนึ่ง ความว่า

“ฉันลองถามตัวเองดูว่า ตกลงแม่น้ำคงคานี้ศักดิ์สิทธิ์หรือเปล่า ฉันว่าจะศักดิ์สิทธิ์ได้ทีเดียวถ้าเราเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามหลักที่ปฏิบัติ ที่เห็นได้แม้ในสังคมปัจจุบันดูเหมือนว่า สิ่งทั้งหลายแม้แต่พระพุทธรูป พระเครื่อง เหริยญูบูชา ฯลฯ จะศักดิ์สิทธิ์ได้จะต้องมีพิธีพุทธาภิเษก...

แต่ฉันยังอดคิดไม่ได้ว่า การกราบไหว้บูชาพระพุทธรูปหรือพระเครื่อง ควรจะถือว่าพระพุทธรูปนั้นเป็นรูปแทนพระพุทธเจ้า ผู้เป็นพระบรมศาสดาที่สอนให้บุคคลประพฤติดีประพฤติชอบ เพื่อเตือนใจให้ทำความดี มิใช่ถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่จะบันดาลให้เกิดสิ่งโน้น สิ่งนี้”

ข้อคิดเห็นจากพระองค์ในเรื่องนี้ แท้จริงแล้วคือ ผลสะท้อนส่วนหนึ่งของหลักมนุษยนิยมในตัวตนของพระองค์ และเป็นหลักปรัชญาการศึกษาของพระองค์ในการเรียนการสอนหรือการถ่ายทอดหลักวิชาความรู้ทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนผู้อ่านก้าวพ้นความเชื่อและมาอยู่กับความจริง ความรู้ย่อมมีเหตุมีผล สารหลักคือ ความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ด้วยกัน ในการใช้เหตุผล ในการค้นคว้าหาความรู้ความจริงโดยตัวมนุษย์เอง ด้วยการศึกษาค้นคว้าหรือพัฒนาหลักวิชาความรู้ให้กับตนเองและนำไปพัฒนาผู้อื่นหรือสังคมต่อไป มิใช่การอาศัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจเหนือธรรมชาติแต่ประการใด ซึ่งสาระหลักนี้คือ หลักคิดพื้นฐานของมนุษยนิยม และหากมีการนำไปพัฒนาอย่างแท้จริงให้เป็นส่วนหลักใหญ่ของผู้คนในสังคมแล้ว เชื่อว่าสังคมไทยย่อมจะก้าวไปสู่สังคมแห่งความรู้อุดมด้วยปัญญา เช่นเดียวกับสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทั้งหลาย

บรรณานุกรม

- สถาพรบุ๊คส์, ฝ่ายวิชาการ. (2534). กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เล่ม 3 เจ้าฟ้านักการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สถาพร.
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2531). ทศนะจากอินเดีย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2532). คืบฟ้าใส. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2534). มณีพลอยร้อยแสง. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2540). บันทึกเรื่องการปกครองของไทย สมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: พี.เค.พริ้นติ้ง.
- สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. (2564). พระสไตล์ การทรงสอนประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.